

Asia: VN/25570/2023-OM-54

Lausuntopyyntö työryhmän mietinnöstä; uusi välitysmenettelylaki

Lausunnonantajan lausunto

1. Yleistä

Oikeusministeriö on pyytänyt lausuntoani välimiesmenettelylain uudistamista koskevasta työryhmämietinnöstä. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi välitysmenettelylaki, joka korvaisi voimassa olevan välimiesmenettelystä annetun lain. Uusi välitysmenettelylaki perustuisi YK:n kansainvälisen kauppaoikeuden toimikunnan UNCITRAL:n mallilakiin kansainvälisestä kaupallisesta välimiesmenettelystä. Lain terminologia ehdotetaan muutettavaksi sukupuolineutraaliksi siten, että välimiesmenettely muutetaan välitysmenettelyksi, välimiesoikeus välitysoikeudeksi ja välimies välitysoikeuden jäseneksi. Esityksen tavoitteena on uudistaa laki ottaen huomioon välitysmenettelyn alalla tapahtuneesta kansainvälisestä kehityksestä ja digitalisaatiosta aiheutuneet muutostarpeet sekä edistää Suomen välitysmenettelytoiminnan kilpailukykyä.

Kuten mietinnössä kohdassa ”Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys” todetaan, perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta kyse on perustuslain 21 §:n 1 momentissa säädetystä, jonka mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Saman pykälän 2 momentin mukaan käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Mietinnössä viitatus mukaisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa määrätään oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Artiklan 1 kohdan mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyyttestä.

Edelleen mietinnössä viitataan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöön ja perustellusti todetaan, että ihmisoikeustuomioistuin on vakiintuneesta katsonut, että vapaaehtoinen välitysmenettely ei herätä todellisia kysymyksiä 6 artiklan osalta. Sitoutumalla välityslausekkeeseen asianosainen luopuu vapaaehtoisesti tietyistä 6 artiklan takaamista oikeuksista, mikä ei ole vastoin ihmisoikeussopimusta, jos luopuminen on tehty vapaaehtoisesti, laillisesti ja yksiselitteisesti ja että välimiesmenettely takaa riittävät menettelylliset takeet.

Mietinnössä todetaan lyhyesti edellä kuvatun jälkeen johtopäätöksenä, että lakiehdotus on perustuslain ja Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden mukainen ja että se voidaan hyväksyä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä. Tästä johtopäätöksestä voidaan lähtökohtaisesti olla samaa mieltä. Esitän alla kuitenkin eräitä näkökohtia tämän arvion täydennykseksi.

Esityksessä todetaan, että esityksen lähtökohtana on tarve lain yhdenmukaisuuteen UNCITRAL:n mallilain kanssa sikäli kuin eroavaisuuksiin ei ole kansallisia tarpeita. Esityksessä todetun mukaan tavoitteena on, että Suomessa on nykyaikainen välitysmenettelylaki, joka turvaa välitysmenettelyn käytön toimivana ja tehokkaana riidanratkaisukeinona. Tavoitteena on myös tehdä laki kansainvälisesti nykyistä tunnetummaksi ja siten lisätä kiinnostusta Suomea kohtaan kansainvälisten välitysmenettelyjen paikkana ja edistää Suomen välitysmenettelytoiminnan kilpailukykyä. Pidän esityksen tavoitteita perusteltuina ja oikeudelliseltakin kannalta niihin voidaan suhtautua lähtökohtaisesti myönteisesti.

Pidän kuitenkin tärkeänä, että uusi laki huolellisesti arvioidaan myös perustuslain näkökulmasta osana kansallista riidanratkaisukokonaisuutta (turvaamistoimineen) ja tuomioistuinkontrollia. Siihen kokonaisuuteen näet myös tämä ehdotettu sääntely liittyy. Huomioni kiinnittyykin asian valmistelussa aiemmin laaditun arviomuistion perusteella esitettyihin lausuntohuomioihin, joiden mukaan välimiesmenettelyn uudistus voisi olla lainsäädäntökokonaisuuden eheyden kannalta tarkoituksenmukaista kytkeä osaksi laajempaa siviiliprosessin uudistamista ja käsitellä osana oikeuslaitostyöryhmässä käynnissä olevaa riidanratkaisumenettelyjen kokonaisuudistusta.

Mietinnössä esityksen arvioiminen perusoikeusnäkökulmasta jää suhteellisen suppeaksi. Perustuslailliset näkökohdat liittyvät keskeisesti siihen, miten nyt luonnoksessa tarkoitettu lainsäädäntö kytkeytyy osaksi laajempaa kokonaisuutta. Perustuslaillisesta näkökulmasta on merkityksellistä, että myös välitystuomioistuihin ja -tuomioihin kohdistuu – joskin rajatusti – tuomioistuinkontrolli. Jatkovalmistelussa olisi tärkeää vielä tarkemmin arvioida ja tarkastella esitystä myös suhteessa Suomen perustuslain 21 §:n vaatimukseen ja myös esimerkiksi suhteessa perustuslain 2 §:n 2 momentin ja 124 §:n tarkoittamiin edellytyksiin. Siten esimerkiksi turvaamistoimien osalta esityksessä voisi tarkkarajaisemmin esiintuoda ja taustoittaa ehdotettu välitystuomioistuinten toimivalta määrätä turvaamistoimia rinnakkaisella toimivallalla käräjäoikeuden ohella ja arvioida tämän merkitystä myös perusoikeutena turvatun omaisuudensuojan näkökulmasta sekä pohtia tuomioistuinkontrollin merkitystä mainitun keskeisen perusoikeuden turvaajana. Esityksessä ei myöskään ole arvioitu mahdollisuutta keskenään ristiriitaisten turvaamistoimipäätösten syntyyn. Pidän perusteltuna ehdotetun lakitekstin määräystä (20 §), että tuomioistuin vahvistaa asianosaisen

hakemuksesta Suomessa annetun 1 momentissa tarkoitetun turvaamistoimen täytäntöönpanokelpoiseksi.

Esityksessä olisi perusteltua jatkovalmistelussa esiin tuoda perusoikeusnäkökulmasta esimerkiksi tarkemmin rajat sille, mistä kaikesta välitysmenettelyn osapuoli luopuu, kun hän sitoutuu välitysmenettelyyn ja luopuu oikeudestaan saattaa asiansa tuomioistuimen arvioitavaksi perustuslaissa säädetyin tavoin sekä myös hahmottaa myös perustuslain kannalta rajoja sille, mikä kaikki voi ylipäättään olla välitystuomion kohteena (vrt. esim. KKO:2001:11). Välimiesmenettelylain uudistamisessa tulee kiinnittää erityistä huomiota oikeusturvanäkökohtiin, jos käsillä olevassa lainsäädännössä miltään osin voidaan ajatella olevan kyse myös perustuslain 21 §:ssä tarkoitetun perusoikeuden rajoituksesta.

Voimassa olevasta laista poiketen laissa ei enää asetettaisi välityssopimuksen tekemiselle muotovaatimusta. Esityksessä todetaan muun ohella, että nykyisellä muotovaatimuksella on vähäinen käytännön merkitys, minkä vuoksi esityksessä ehdotetaan siitä luopumista. Jatkovalmistelussa voisi vielä tarkemmin pohtia, olisiko muotovaatimuksesta kokonaan luopumisen sijaan tarkoituksenmukaista arvioida asiassa aiemmin esitettyjen näkemysten mukaisesti muotovaatimuksen päivittämistä avoimempaan muotoon. Luopuminen muotovaatimuksesta täysin saattaisi oikeusturvanäkökulmasta aiheuttaa tarpeetonta epäselvyyttä esimerkiksi välityssopimuksen olemassaolosta ja siitä, kuuluuko riita välimiesoikeuden ratkaistavaksi. Tämä puolestaan saattaa tarpeettomasti lisätä asian käsittelyn kustannuksia ja pidentää sen kestoa ja siten vähentää välimiesmenettelyllä riidan osapuolille saavutettavissa olevaa hyötyä verrattuna oikeudenkäyntiin.

Ehdotuksen mukaan voimassa olevassa laissa säädetyistä jaottelusta välitystuomion mitättömyydestä ja välitystuomion moitteenvaraisesta pätemättömyydestä luovutaan ja laista poistetaan säännökset välitystuomion mitättömyydestä. Tätäkin asiaa olisi aiheellista arvioida yllä esittämästäni perustuslaillisesta näkökulmasta. Kumoamiskanteiden keskittämiseksi tiettyyn/tiettyihin tuomioistuihin on oikeudellisestikin tarkasteluna hyvät perusteet. Oikeusvarmuuden kannalta kumoamisperusteita on perusteltua säännellä mahdollisimman tarkkarajaisesti. Kumoamiskanteiden keskittäminen voi mahdollistaa asiaa koskevan asiantuntemuksen vahvistamisen sekä osaltaan turvata oikeuskäytännön yhtenäisyyttä.

2. 1 luku Yleiset säännökset

-

3. 2 luku Välityssopimus

-

4. 3 luku Välimiesoikeuden kokoonpano

-

5. 4 luku Välitysoikeuden toimivalta

-

6. 5 luku Asian käsittely välitysmenettelyssä

-

7. 6 luku Välitystuomio

-

8. 7 luku Välitystuomion kumoaminen

-

9. 8 luku Välitystuomion tunnustaminen ja täytäntöönpano

-

10. 9 luku Voimaantulo- ja siirtymäsäännökset

-

11. Pääasialliset vaikutukset (mietinnön luku 4.2)

-

12. Muut huomiot

-

Rouhiainen Petri
Oikeuskanslerinvirasto